

■ COLUMNA

Ir enavant? U returnar sut las plantas dal temp passà?

DA BERNARD CATHOMAS

A l'entschatta dals onns 2000 ha il cussegl grond decidì cun gronda maioritad ch'il rumantsch grischun duai entrar en las scolas sco lingua scritta, da sper ils idioms e las variantas localas discurrendas. Passa 20 onns vulev'ins prender temp per realisar quest project. Ina decisiun curiosa per in'interpresa complexa. Ina schanza avess quella mo gi sch'ins avess il medem mument elegì per mintga regiun persunas cumpetentas e respectadas per declerar, motivar e persvader, sco er per surmuntar conflicts e muments difficils.

I l chantun ha fatg curs per scolastas e scolasts e preparà meds d'instrucziun. Ils promoturs ed accumpagnaders dal project ch'avessan da tut temp pudì intervegnir e schliar problems inevitabels han dentant manca.

U schia èsi vegnì sco quai ch'igl era da spetgar. Cun las emprimas resistenzas ed attatgas pli severas da quels che vulevan restar tar il veder han las bunas intenziuns dals innovaturs fatg naufragi. Cun in pau canera, cun far tema e cun las usitadas difamaziuns è la «victoria» stada segirada. E dal mument che las regiuns fermas Surselva ed Engiadina èn sa furmadas encunter il rg eri mo anc ina dumonda dal temp cur che las regiuns

pitschnas sco il Surmeir vegnan er sut pressiuin.

U ss pari dad esser uschè lunsch, er sche las experientschas da var 10 onns en Surmeir èn positivs: Il rg funcziuna en scola. Scolastas e scolasts e lur classas dumognan il pensum. L'idiom surmiran na patescha. A la scola stattan a disposiziun meds d'instrucziun moderns. E sch'i manca scolasts indigens pon da quels da las regiuns grondas entrar. Sco ins auda duvrassi tuttina quasi ina miracla per cuntanscher en ina votaziun ina maioritad per cuntinuar cun il project.

I dat franc quels che sa legran dad impedir il rg en scola. Disfar è simpel, realisar in tal project dentant fitg grev. Ina giada daplì sa conferma quai ch'ins observa dapi passa 100 onns en la Rumantschia: La situaziun vegn pli e pli precara. En muments decisivs mancan savens la voluntad, la prontezza mentala e las forzas unidas per tegnair il char cun novaziuns necessarias sin ina via pli lada che maina en in meglier avegnir.

La scola rumantscha ha ses problems, er senza il rg. I vegn fatg gronda lavur per mussar da scriver correctamain ils idioms – e tut che sa che quai succeda pli e pli da rar. Sa chapescha ch'i dovra ina cultivaziun dal rumantsch a scrit. En il 21avel tschientaner è dentant fitg blier auter ch'avant in pèr decennis. Cun star sut las plantas dal temp passà e far quai ch'ins ha adina fatg na datti naginas novas perspectivas. Quai vala oz per tut e daptut, betg mo per il linguatg.

Las varietads discurrendas, vul dir idioms e furmas localas, èn las funtaunas da forza dal rumantsch. I dovra novas metodos e sforzs per rinforzar quellas. A scrit dentant cumparan oz probabel daplì texts en rg ch'en tut ils idioms ensemen. In sacura vegnin nus a stuair ans disar da leger quels.

La scola resta impurtanta. Il rg sa dera il mument en blers secturs er senza quella. Forsa ch'el crescha plaun a plaun da sez viaden en las scolas. Simplamain perquai ch'el è nizzaivel e senza privel per las variantas discurrendas. E perquai ch'ina scola credibla na po ignorar a la lunga novs fatgs relevants da la societad.

Sche Surmeir resta sin via dal rg resta la pitschna regiun in piunier. Cun avantatgs per sa sezza ed a mesa vista er per l'entira Svizra rumantscha.